

*”Søren så en so.
Mette så en ko.
Søren og Mette lo.”*

BEGYNDER LÆSEEVENTYRET FORTSAT MED DE TO?

Læsning kom på alles læber, da danske skolebørn i begyndelsen af 1990'erne skræbde bunden i en læseundersøgelse - og har været det lige siden, selvom vi har vundet terræn i de internationale sammenligninger. To læseforskere fra DPU fortæller om den danske læsenedtur og peger på, hvad der skal til, for at statsministeren kan holde sit læseløfte til danske børn.

✱ I 1994 gik den danske selvforståelse i chok. Vi troede, vi var verdensmestre i uddannelse og naturligvis også i læsning. Men resultatet af den første internationale læseundersøgelse viste noget andet. Danske elever i 3. klasse lå langt under deres nordiske jævnaldrende, ja skræbde nærmest bunden på niveau med børn i bl.a. Trinidad-Tobago. Chokket fik også den geopolitiske sans til at gå i sort hos dem, der talte om, at vi havde fået et 'Togo-chok' – uagtet at det vestafrikanske land slet ikke deltog i undersøgelsen og blev blandet sammen med Trinidad-Tobago i Sydamerika.

Ikke desto mindre var der tale om et chok. Ingen havde på fornemmelsen, at danske elever i 3. klasse var milevidt bagud. Den første reaktion var da også benægtelse, fortæller Jan Mejdning, læseforsker på DPU, Aarhus Universitet.

"Det kan ikke være rigtigt, sagde man: Det må være undersøgelsen, der er noget i vejen med. For os gik den første tid med at sige, at undersøgelsen var i orden. Så kom den næste fase, hvor man sagde: Jamen vi kan så meget andet. Måske læser danske børn ikke så godt, til gengæld er de glade. Efterhånden var der dog mange, der sagde: Ok, så må vi gøre noget ved det", fortæller Jan Mejdning.

Og fra midten af 1990'erne var der stort fokus på læseundervisning. Mange kommuner sendte deres lærere på kursus, og der blev ansat dansk- og læsekonsulenter til at koordinere indsatsen.

Elever lærer ikke af sig selv

Der var flere grunde til læsenedturen i 1994. En af dem havde at gøre med skolestrukturen i Danmark: Når man dengang som lærer havde fået sin 1. klasse, lå det i kortene, at man førte den hele vejen op til 9. klasse.

"Så sagde man farvel og startede forfra med en ny 1. klasse. I mellemtiden havde man groft sagt glemt alt om, hvad det vil sige at lære børn at læse. Vores skolestruktur lagde vægt på de sociale relationer mellem lærere og elever, mens lærerne i f.eks. Sverige og Finland specialiserede sig på forskellige klassetrin. På den måde opnåede de erfaring i, hvordan man bedst muligt underviser i læsning. I Danmark er denne specialisering begyndt at slå igennem, og vi ser også herhjemme lærere, der bliver på begyndertrinnet i en årrække", siger Jan Mejdning.

Problemetets kerne lå dog i dansk lærernes faglige forudsætninger for at undervise i læsning for begyndere – eller mangel på samme. De var ikke uddannelsesmæssigt klædt på til opgaven, og det hang sammen med det dominerende syn på læsning.

"Der var en udbredt forestilling om, at man slet ikke kan holde børn fra at læse. Danskundervisningen var lagt an på at lære dem om litteratur og fortælle gode historier. Når man uddannede sig til dansk lærer, havde man ikke fokus på, hvordan man lærer børn at læse. Det betød så, at man ikke vidste, hvad man skulle stille op med de elever, der ikke lærte det af sig selv. Man vidste ikke, hvorfor de havde

” LÆSNING ER VORES VIGTIGSTE INFORMATIONSKILDE. LÆSNING AF TEKSTER ER STADIG DET PRIMÆRE REDSKAB I VORES VIDENSTILEGNELSE. ELEVER, DER TILEGNER SIG DE BASALE LÆSEFÆRDIGHEDER, VIL OPLEVE LÆSNING SOM EN INTERESSANT OG RAR AKTIVITET, DER GIVER MENING OG ÅBNER FOR GODE OPLEVELSER.

Elisabeth Arnbak

svært ved det, eller hvordan man skulle hjælpe dem", siger Jan Mejdning.

Elisabeth Arnbak, læseforsker på DPU, Aarhus Universitet, peger på, at det har haltet med at få omsat forskningsbaseret viden om læsedidaktik til undervisningspraksis i folkeskolen. En af grundene er, at de kommende dansk lærere på seminarierne blev undervist i dansk og læsning af cand.mag.'er og psykologer.

"Det er karakteristisk, at seminarielærere først og fremmest har været optaget af læsning som kommunikationsredskab og middel til oplevelse og viden - snarere end af de læsedidaktiske processer", siger hun.

Rygstød og udfordringer

Chokket fra 1994 blev forvandlet til glæde i 2007, hvor en ny international læseundersøgelse rettede op på de danske skolebørns rygte som dårlige læsere. I undersøgelsen, der målte læsestandpunktet hos elever i 4. klasse verden over, lå Danmark markant over det internationale gennemsnit og på niveau med lande som Sverige og Norge. Sammenlignet med elendighederne fra 1994 var det gennemsnitlige læsestandpunkt hævet med et helt klassetrin. Det øgede fokus på læsning med klare mål, og kurser til lærerne så ud til at have virket efter hensigten.

Den næste internationale læseundersøgelse for elever i 4. klasse finder sted i 2011. Eleverne testes både i læsning af skønlitterære og såkaldte informerende tekster. Hvad kan vi forvente os?

"Der har været meget fokus på læsning, så jeg forventer i hvert fald ikke, at det går dårligere end sidst. Jeg kunne ønske mig, at det er lykkedes os at samle nogle af de svage læsere op, så vi får nedbragt andelen af elever, der ligger på laveste læseniveau. Det gjorde 15 % i 2006. Jeg ville ▶

” DER ER IKKE NOGET, DER SLÅR LÆSNING SOM INFORMATIONS- BEARBEJDNINGSPROCES. HVIS DU KAN LÆSE SELV, KAN DU SÆT- TE DIG IND I ET LANGT STØRRE MATERIALE LANGT HURTIGERE OG MERE EFFEKTIVT END HVIS DU SÆTTER COMPUTEREN TIL AT LÆSE OP FOR DIG. LÆSNING ER SPÆNDENDE, FORDI DET BÅDE KAN BRUGES FAGLIGT OG TIL AT GIVE OS FANTASTISKE OPLEVELSER. LÆSEFÆRDIGHED RÆKKER LANGT UD OVER EN ALMINDELIG TEKNISK FÆRDIGHED.

Jan Mejding

ønske, vi kunne give dem et rygstød til at klare sig bedre, så vi kunne komme ned i nærheden af det 'acceptable', dvs. 5-6 %. Der vil altid være en gruppe elever med specifikke vanskeligheder, som skal kæmpe med det – så uretfærdigt det nu er”, siger Jan Mejding.

Men hvad med de elever, som ikke skal kæmpe – superlæserne. Bliver der gjort noget for dem?

”Det håber jeg. I og med at vi får et mere nuanceret syn på, hvad læsning er, og hvilke færdigheder det kræver, giver det også et blik for, hvad man kan arbejde med i forhold til de rigtig gode elever. Vi skal blive bedre til at differentiere undervisningen, så de også får nogle udfordringer. Vi ser, hvordan de allerede i 4. klasse tager det lidt oppe fra og ned. De er vant til, at de nemt kan klare det materiale, de stilles over for. Men stiller man dem så over for lidt sværere tekster, skøjter de hen over det og kommer ikke i dybden. De vil have gavn af at lære, hvordan man arbejder med den slags tekster”, siger Jan Mejding.

Et rygstød til de dårligste læsere og ekstra udfordringer til de bedste er altså et af succeskriterierne for læseundervisningen.

”Forhåbentlig kommer vi til at ligge på niveau med de andre nordiske lande i den kommende undersøgelse. Men om vi læser dårligere eller bedre end f.eks. Hong Kong, rører mig ikke så meget. Her er jeg enig med kritikerne af de internationale sammenligninger: Kvaliteten af vores uddannelsessystem er ikke synonymt med, hvor godt vi klarer os i disse undersøgelser. Om vi har et godt uddannelsessystem afhænger af en masse faktorer. Men det er vigtigt at slå fast, at med til at have et godt skolesystem hører også, at børn kan håndtere de tekster, de præsenteres for. Læsning er en nøglefærdighed”, siger Jan Mejding.

Nøglen er læsning

Nøgle-metaforen går igen i Lars Løkke Rasmussens nytårstale: ”For at kunne låse op for den verden af eventyr og den bankboks af viden, som ligger foran børnene, skal de

have nøglen. Nøglen er læsning”, sagde han.

Men hvordan ser læsenøglen ud for en elev i 2. klasse?

”At læse er at genskabe betydningsindholdet i en tekst på basis af en identifikation af de enkelte ord og en aktivering af læserens forhåndsviden om tekstens emne. Læsning forudsætter, at en række forskellige færdigheder og strategier fungerer og interagerer konstruktivt med hinanden. Når Lars Løkke taler om, at børn i 2. klasse skal kunne læse, må det forstås sådan, at de er i stand til at læse alderssvarende tekster og i de tekster kan læse ord, de ikke er stødt på før, fordi de har lært nogle basale strategier til at afkode ord. Men det er kun fundamentet for alle de avancerede færdigheder under den paraply, vi kalder læsning,” forklarer Elisabeth Arnbak.

Jan Mejding mener, at det i virkeligheden allerede er ved at være lidt sent i 2. klasse.

”Man burde flytte opmærksomheden helt ned i 1. klasse. Hvis der er elever, der har problemer med at få styr på sammenhængen mellem bogstaver og lyd, er det vigtigt, at man opdager det så hurtigt som muligt. Så kan man hjælpe dem, før de taber modet. Kan man fange dem i løbet af 1. klasse, er der en chance for, at de stadig synes, læsning er skægt”, siger han.

Den ideale fordring

Elisabeth Arnbak kalder læseløftet en ideal fordring, der kan tirre læseforskere, fordi de ved, at mange børn møder i skolen med så svage forudsætninger for at lære at læse, at løftet ikke kan indfries. Det er nødvendigt at give disse elever mere tid til at lære det, som eleverne med bedre forudsætninger lærer hurtigt.

5-7 % af befolkningen er ordblinde. Det vil sige, at de har svært ved at sætte lyd på bogstaver og få automatiseret denne færdighed, så de kan bruge den til at læse ord, de ikke kender. Andre har vanskeligt ved at forstå indholdet af en tekst. Undersøgelser indikerer, at det drejer sig om ca. 10 % af eleverne.

”Nogle har så svære vanskeligheder, at det ikke kan afhjælpes. De bliver reelt aldrig funktionelle læsere. Derfor kan vi som forskere rynke lidt på næsen ad læseløftet, men det hindrer os ikke i at mene, at det er en fornuftig målsætning på overordnet plan”, siger Elisabeth Arnbak.

Fra læsekrig til balanceret læseundervisning

De fleste læseforskere og lærere og pædagoger er i dag enige om, at læseundervisning baseret på skriftens lydprincip er den mest effektive måde at skyde børns karriere som læsere i gang på. Børnene lærer at sætte lyd på hvert bogstav og på den måde stave sig gennem ordet. Når barnet har fat i ordets lyd, får det adgang til dets betydning, forklarer Elisabeth Arnbak.

I den såkaldt ’balancerede læseundervisning’ står udvikling af ordlæsestrategier centralt – samtidig med at man har fokus på at udvikle elevernes ordforråd og styrke både læselyst og tekstforståelse.

Ifølge Elisabeth Arnbak bruger man betegnelsen ’balanceret læseundervisning’ om den konsensus om læseundervisningen, der i dag har mildnet tonen i diskussionerne mellem to læseideologiske lejre.

De to lejre har forskellige syn på læseundervisning – forskellige nok til, at nogen ligefrem har talt om en ’læsekrig’: Skal læsning betragtes som færdighed eller oplevelse? Skal undervisningen tage udgangspunkt i elementer: de enkelte ord, bogstaver og lyde eller helheder: de sammenhænge ordene indgår i? Skal man vælge læsebøger, der lærer eleverne at bruge skriftens lydprincip til at afkode ordene med – som f.eks. klassikeren Søren og Mette fra 1954? Eller læsebøger, der er fulde af gode historier, men mindre optaget af, om eleverne kan læse ordene og er i stand til at afkode dem ved hjælp af de strategier, de har lært – som f.eks. Tid til Dansk-serien?

Selvom ’læsekrigen’ i dag er afløst af ’balanceret læseundervisning’, kan man ifølge Elisabeth Arnbak ikke betone nok, hvor vigtig den systematiske undervisning i skriftens lydprincip er:

”Vi sprogvidenskabelige læseforskere bliver nogle gange kaldt elementtryttere, fordi vi har fokus på børn med læsevanskeligheder og derfor er optaget af, hvordan de bedst lærer de basale sammenhænge mellem bogstav og lyd. Den anden lejr derimod har fokus på, at børnene allerede fra starten oplever, hvordan læsning er en funktionel aktivitet. Det er vi slet ikke uenige i, men vi forsøger at tage hånd om den gruppe, der risikerer at få alvorlige problemer, hvis man ikke adresserer deres behov. Og skriftens lydprincip er den mest effektive måde at starte læseundervisningen på – både for de svage og for de stærke læsere”, siger Elisabeth Arnbak.

Af Carsten Henriksen
cahe@dpu.dk

FAKTA

PISA-UNDERSØGELSERNE

(Programme for International Student Assessment) under OECD måler 15-16-åriges kompetencer i læsning, matematik og naturfag.

PIRLS-UNDERSØGELSERNE

(Progress in International Reading Literacy Study) under organisationen IEA (the International Association for the Evaluation of Educational Achievement) måler 4. klasseelevers læsefærdigheder.

1994

Resultaterne af den første internationale IEA-læseundersøgelse fra 1991 rapporteres i Danmark. Undersøgelsen måler læsefærdigheder hos elever i 3. klasse. Danmark ligger under det internationale gennemsnit på niveau med f.eks. Venezuela og Trinidad-Tobago og lavere end de øvrige nordiske lande.

2007

Resultaterne af den seneste PIRLS (2006) offentliggøres. Danmark ligger over det internationale gennemsnit og på niveau med de øvrige nordiske lande (Finland deltog ikke i undersøgelsen).

Resultaterne af den seneste PISA (2006) offentliggøres.

2010

Resultaterne af den nyeste PISA (2009) offentliggøres.

2011

Den nyeste PIRLS går i gang.

Læs mere på www.dpu.dk/undersogelser

JAN MEJDING

Seniorforsker ved Center for Grundskoleforskning, DPU, Aarhus Universitet. Forsker bl.a. i læsning med særligt henblik på internationale komparative undersøgelser.

www.dpu.dk/om/jm

ELISABETH ARNBAK

Lektor ved Center for Grundskoleforskning, DPU, Aarhus Universitet. Forsker bl.a. i læsevanskeligheder og faglig læsning. Fagkoordinator på DPU's masteruddannelse i læse/skrivedidaktik.

www.dpu.dk/om/elar